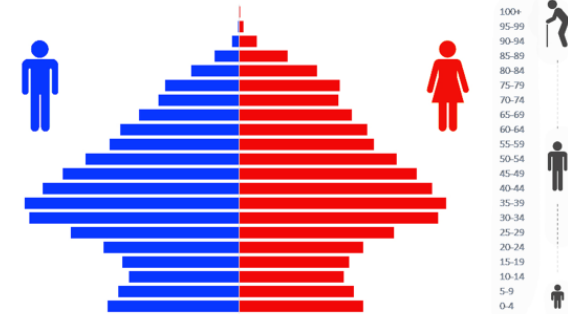

PROSTORNO KRETANJE STANOVNIŠTVA

POPULACIJSKA POLITIKA

BIOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA

DRUŠTVENO-GOSPODARSKI SASTAV STANOVNIŠTVA

KULTURNO-ANTROPOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA

PONAVLJANJE ZA 3. ISPIT

PROSTORNO KRETANJE STANOVNIŠTVA

PROSTORNA POKRETLJIVOST

- **PROSTORNA POKRETLJIVOST** – obuhvaća sve vrste kretanja stanovništva u prostoru i vremenu
- **MIGRACIJA** – promjena mjesta stalnog boravka trajno ili privremeno, na manju ili veću udaljenost
- prema smjeru prostornog kretanja razlikujemo:
 - **IMIGRACIJU** ili **USELJAVANJE**
 - **EMIGRACIJU** ili **ISELJAVANJE**
- **MIGRACIJSKI SALDO** ili **MIGRACIJSKA BILANCA** – razlika između broja doseljenih i broja iseljenih
- **CIRKULACIJA** – kratkotrajna, učestala ili ciklička pokretljivost stanovništva bez preseljenja ili promjene boravišta
- **BIJEG** ili **EGZODUS** – nagli odlazak velikog broja ljudi iz nekog kraja prouzročen različitim nedaćama

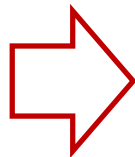
TIPOVI PROSTORNE POKRETLJIVOSTI

KRITERIJI PROSTORNE POKRETLJIVOSTI

TRAJANJE I UČESTALOST KRETANJA

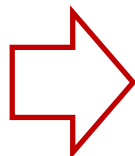
UDALJENOST IZMEĐU MJESTA OBUHVAĆENIH MIGRACIJOM

KONAČNE MIGRACIJE

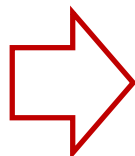
preseljenje u drugo mjesto s namjerom
konačnog ostanka u njemu

PRIVREMENE MIGRACIJE

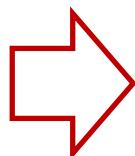
promjena stalnog boravka s namjerom da se
neko vrijeme zadrži u novom mjestu (mogu biti
kratkotrajne ili dugotrajne)

REDOVITA CIRKULACIJA

odlazak iz mjesta boravka prema više-manje
stalnom rasporedu (npr. radi škole, posla i sl.)

SLUČAJNA CIRKULACIJA

podrazumijeva neredovite odlaske (npr. radi
kupovine, zabave i sl.)

ČIMBENICI PROSTORNE POKRETLJIVOSTI

– 4 skupine čimbenika koji utječu na migracije:

1. GOSPODARSKI – najvažnija skupina čimbenika

- ljudi se sele zbog zaposlenja, poboljšanja uvjeta života, boljom zaradom i sl.

2. SOCIJALNI (PSIHOLOŠKI) – najkompleksniji razlozi

- socijalni čimbenici – veličina kućanstva
- socijalno-psihološki – privlačnost
- individualno-psihološki – „kad mogu svi, mogu i ja”
- etnički, kulturološki

3. DEMOGRAFSKI – obuhvaća dobno-spolni sastav stanovništva

- češće migrira mlađe stanovništvo

4. OSTALI

- prirodni – nepogode, klima, prirodne katastrofe...
- politički – rat, politički sustav...
- čimbenici osobne naravi – želja za novim i sl.

POSLEDICE MIGRACIJE

- **ODLJEV MOZGOVA** ili *brain drain* – migracija visoko obrazovane radne snage koja odlazi nakon školovanja u potrazi za boljim poslom i uvjetima života

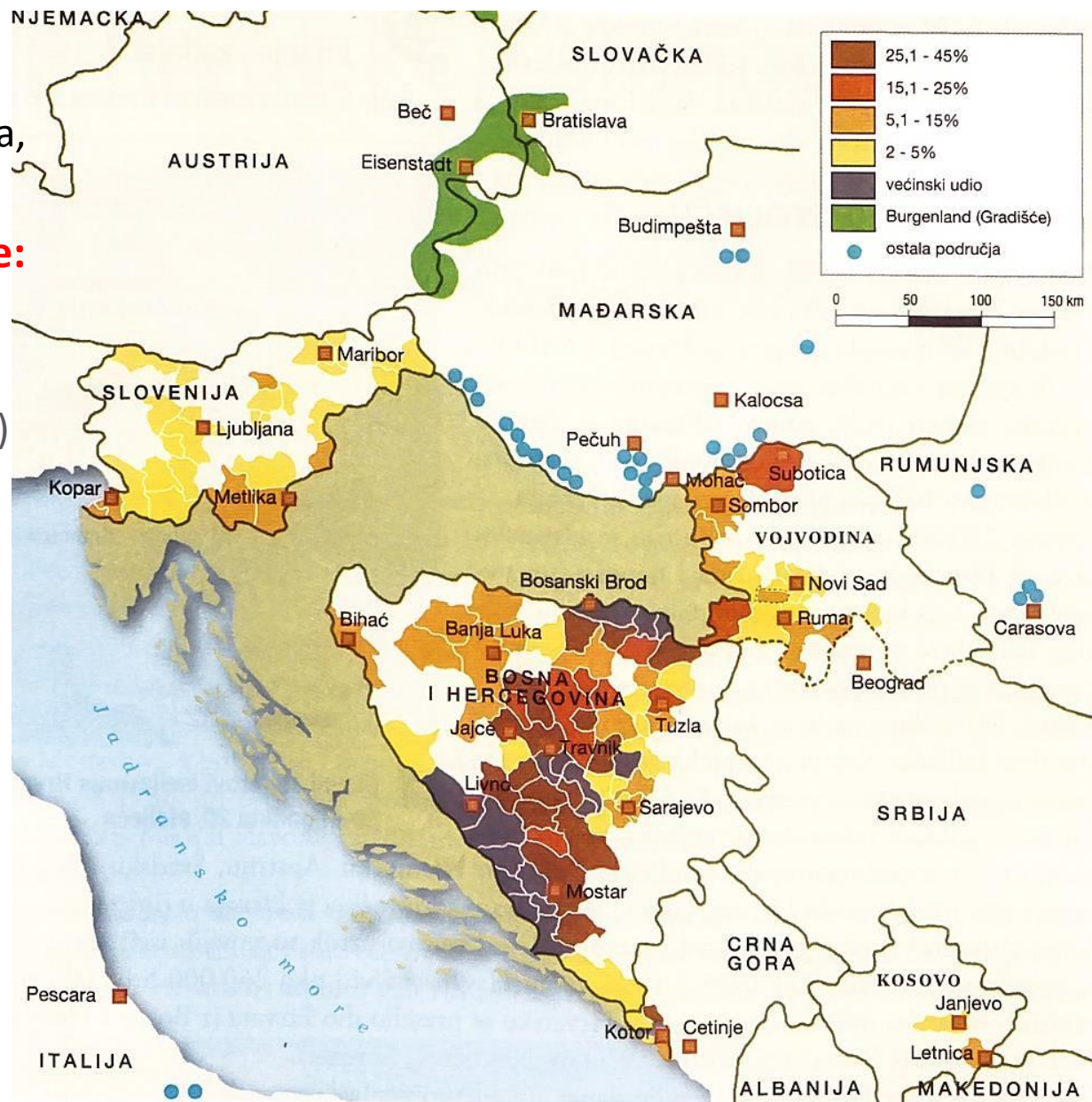

HRVATI IZVAN HRVATSKE

– **Hrvati u BiH** – jedan od 3 državotvorna naroda – prije rata u BiH je bilo 760 000 Hrvata, danas oko 571 000

– **hrvatske autohtone manjine:**

- Gradišćanski Hrvati (Austrija, Slovačka i Mađarska)
- Karaševski Hrvati (Rumunjska)
- Moliški Hrvati (Italija)
- Janjevci (Kosovo)
- Bunjevci i Šokci (Vojvodina)
- Moravski Hrvati (Češka)

POPULACIJSKA POLITIKA

POPULACIJSKA POLITIKA

- **POPULACIJSKA POLITIKA** – niz mjera i djelovanja kojima je **svrha** **reguliranje demografskog razvoja**
- 2 načina reguliranja demografskog razvoja:
 1. regulacijom **prirodnog kretanja**
 2. poticanjem ili ograničavanjem **migracija**
- populacijsku politiku najčešće provodi država

VRSTE POPULACIJSKIH POLITIKA

– 4 osnovna tipa populacijske politike:

1. POTICAJNA ILI EKSPANZIVNA
2. RESTRIKTIVNA
3. REDISTRIBUTIVNA
4. EUGENIČKA

VRSTE POPULACIJSKIH POLITIKA

POTICAJNA ILI EKSPANZIVNA POPULACIJSKA POLITIKA

- usmjerena na **povećanje** broja stanovnika
 - 2 načina provedbe:
 - 1. PRONATALITETNA** – poticanje **rađanja** (*zabrana pobačaja, finansijski poticaj za rađanje, otežavanje pristupa kontracepciji*)
 - 2. IMIGRACIJSKA** – poticanje **useljavanja**

RESTRIKTIVNA POPULACIJSKA POLITIKA

- usmjerena na **smanjenje** broja stanovnika
 - 2 načina provedbe
 - 1. ANTINATALITETNA** – pokušava **smanjiti rodnošć** (*dopušćanje pobačaja, olakšanje pristupa kontracepciji, poticanje zapošćljavanja žena*)
 - 2. EMIGRACIJSKA** – poticanje **iseljavanja** (*rjeđe se provodi*)

VRSTE POPULACIJSKIH POLITIKA

REDISTRIBUTIVNA POPULACIJSKA POLITIKA

- **potiče promjenu prostornog rasporeda stanovništva** (*preseljavanja*) kako bi se uravnotežile stope rodnosti i prirodnog prirasta između različitih područja u nekoj državi
- *npr. poticanje naseljavanja slabije naseljenih područja, veći poticaji i olakšice za roditelje s djecom...*

EUGENIČKA POPULACIJSKA POLITIKA

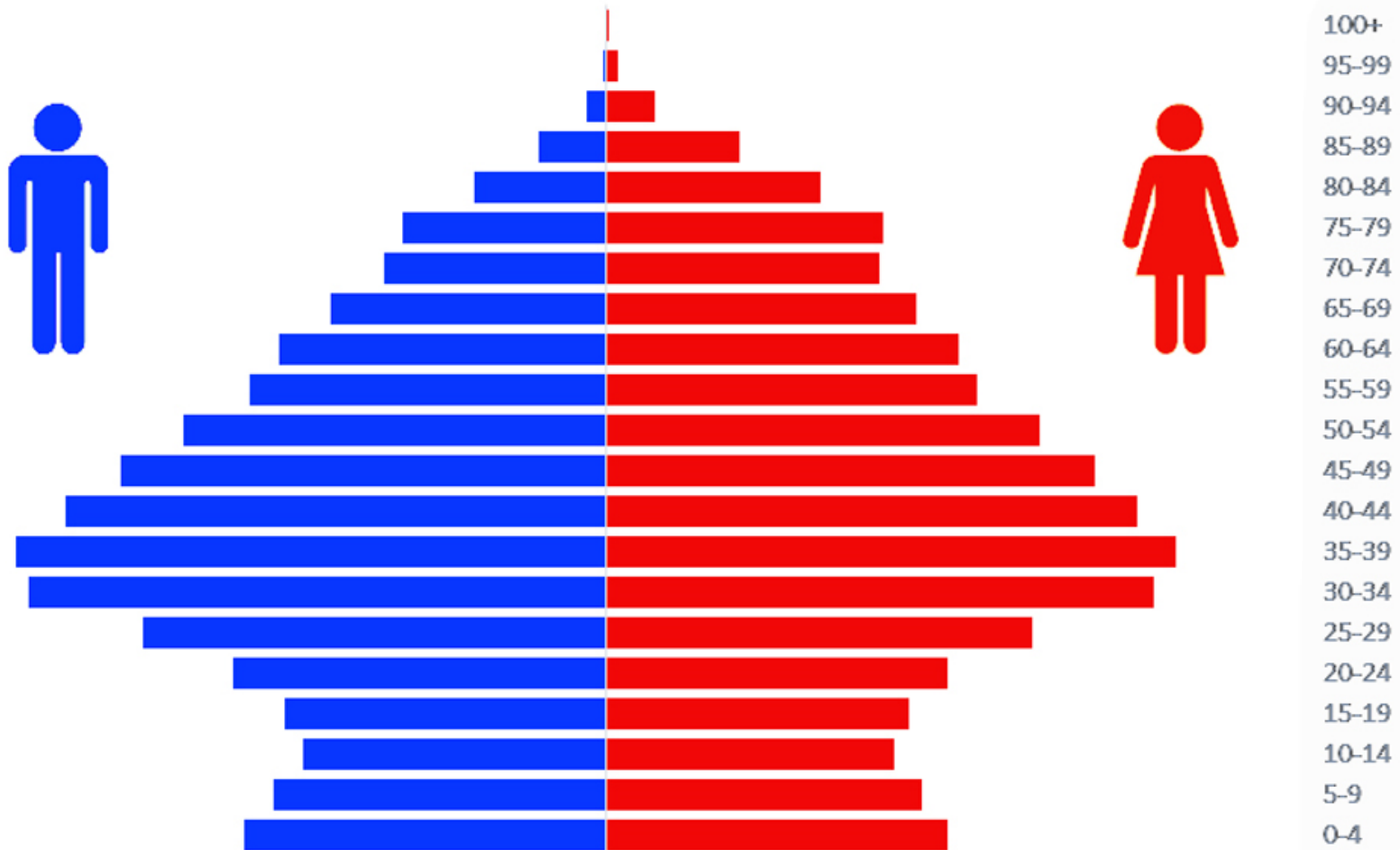
- usmjerena na **kvalitativna obilježja stanovništva**
- u prošlosti je bila prisutna u **antičkoj Sparti, nacističkoj Njemačkoj i Japanu** – izrazito negativan predznak
- danas se odnosi na **poboljšanje kvalitete života i zdravstvene zaštite majke i djece**

POLITIKA JEDNOG DJETETA – KINA

- najpoznatiji primjer populacijske politike – **politika jednog djeteta u Kini** (na snazi je bila od 1979. do 2015. godine)
- to je primjer **RESTRIKTIVNE ANTINATALITETNE** populacijske politike
 - slogan politike: „**Kasnije, dulje, manje**”
 - Kinezi koji žive u gradu mogli su imati **samo 1 dijete**, a oni koji žive na selu, mogli su imati **2 djece** ako je prvo dijete djevojčica

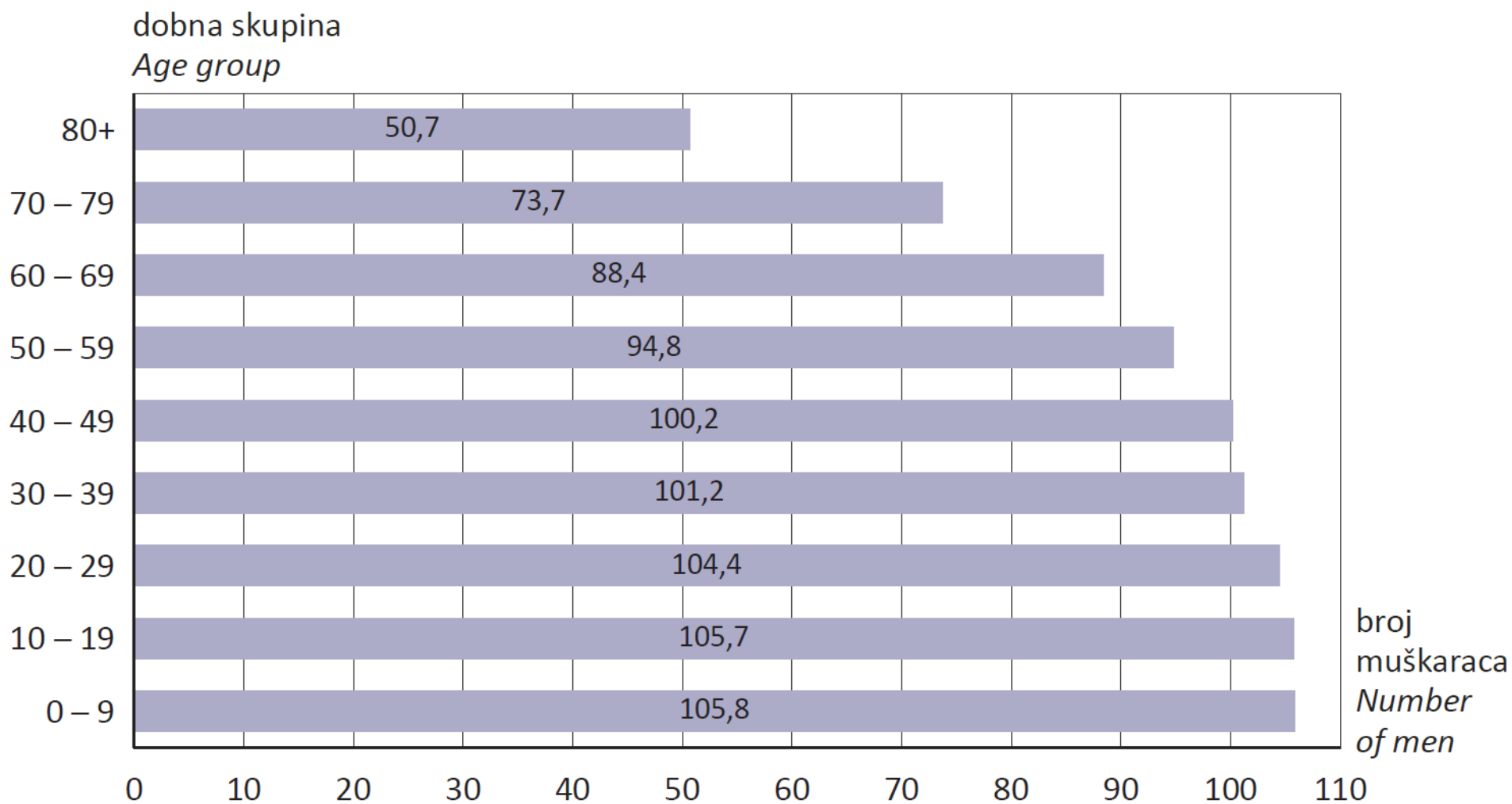
BIOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA

BIOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA

- **BIOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA** čini sastav stanovništva nekog područja **prema spolu i dobi**
- **SASTAV ST. PREMA SPOLU** pokazuje **odnos između muškog i ženskog stanovništva** u određenoj populaciji
 - rađa se 5-6% više dječaka, ali se s vremenom omjer izjednači
- 2 pokazatelja sastava stanovništva prema spolu:
 - **KOEFICIJENT MASKULINITETA** – označava broj muškaraca na 100 žena
 - **KOEFICIJENT FEMINITETA** – označava broj žena na 100 muškaraca

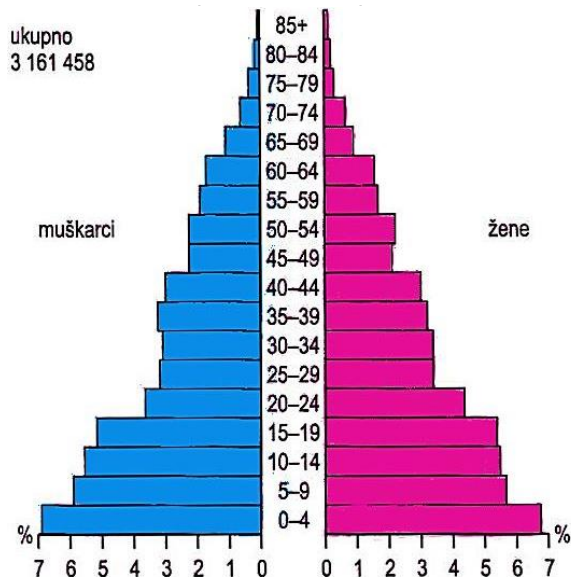
Koeficijent maskuliniteta u RH po dobnim skupinama (2021.)

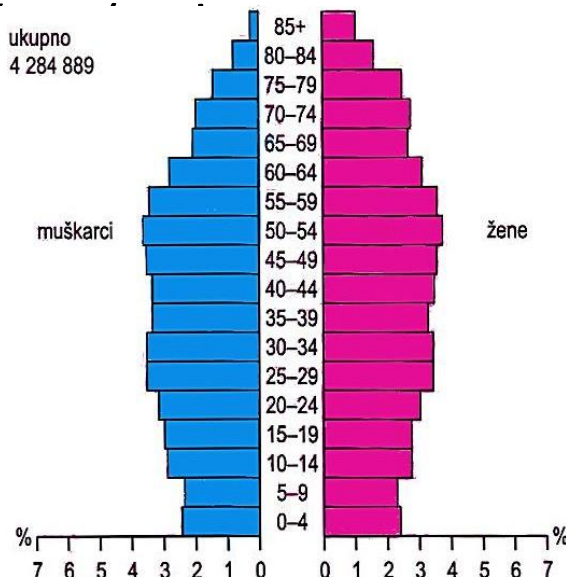
PRIKAZIVANJE SASTAV STANOVNIŠTVA

- podatci o stanovništvu prema dobi i spolu se prikazuju **dobno-spolnom** ili **populacijskom piramidom**

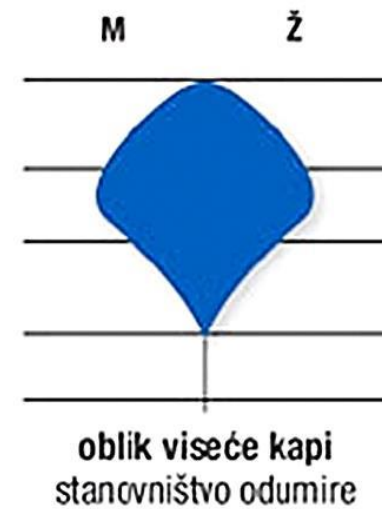
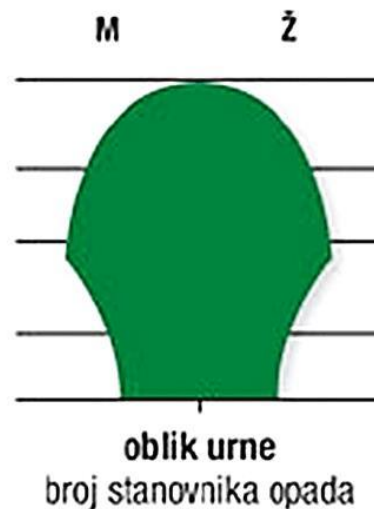
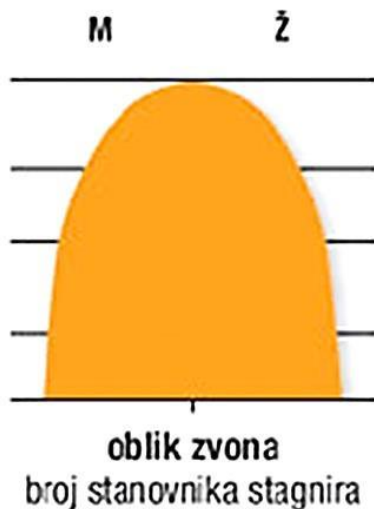
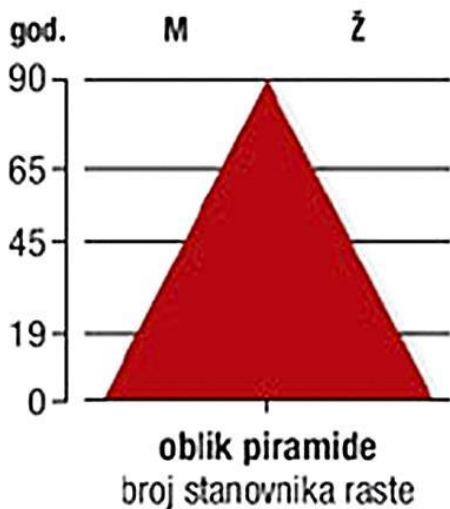
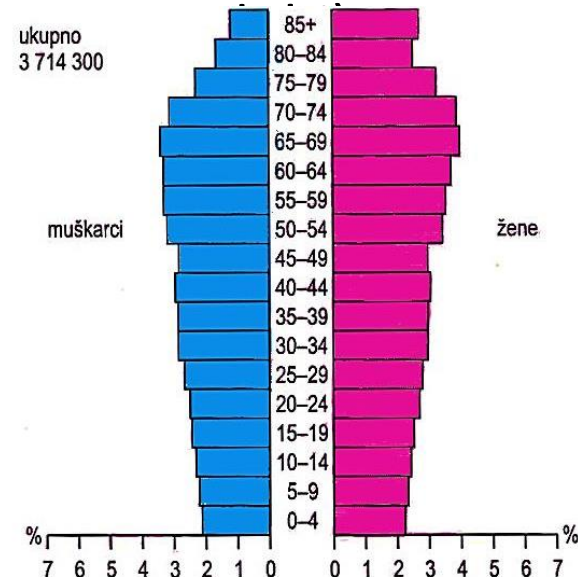
1900.

2011.

2051.

SASTAV STANOVNIŠTVA PREMA DOBI

- **INDEKS STARENJA (STAROSTI)** – brojčani odnos između stanovništva starijeg od 60 godina i mlađeg od 20 → Hrvatska – **156** (2021.)
- **KOEFICIJENT STAROSTI** – udio stanovništva starijeg od 60 godina u ukupnom stanovništvu → Hrvatska – **29,9%** (2021.)
- **KOEFICIJENT MLADOSTI** – udio stanovništva mlađeg od 20 godina u ukupnom stanovništvu

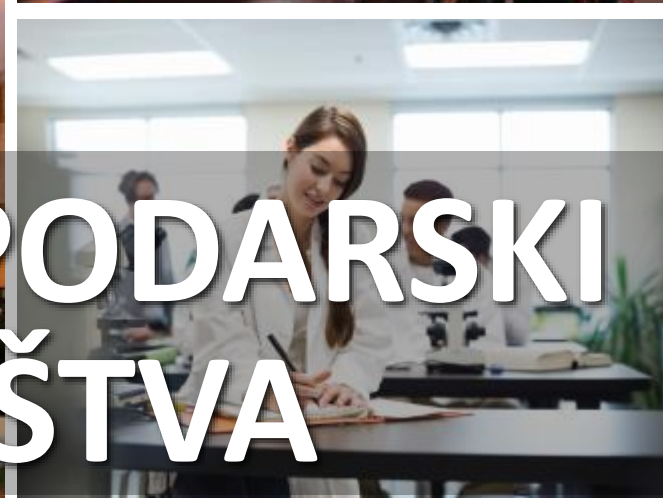
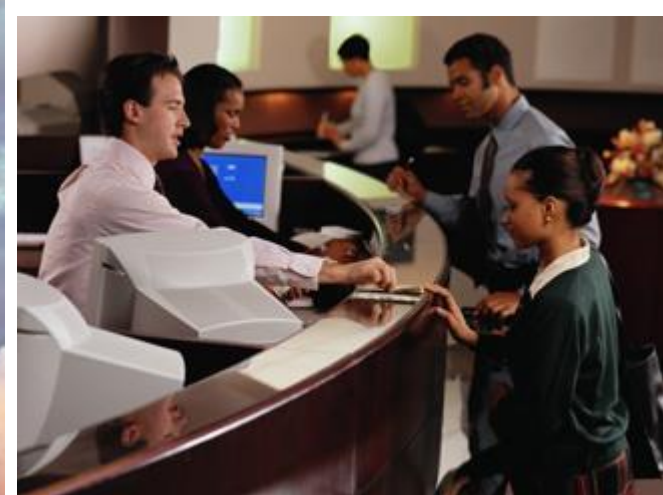
KOEFICIJENT STAROSTI I INDEKS STARENJA, POPISI 1953. – 2021.

AGE COEFFICIENT AND AGEING INDEX, 1953 – 2021 CENSUSES

	Koeficijent starosti ¹⁾ Age coefficient ¹⁾			Indeks starenja ²⁾ Ageing index ²⁾		
	ukupno Total	žene Women	muškarci Men	ukupno Total	žene Women	muškarci Men
1953.	10,3	11,6	8,8	27,9	33,8	22,2
1961.	11,8	13,3	10,1	34,3	41,1	27,7
1971.	15,0	16,9	12,9	47,2	56,2	38,5
1981.	15,0	17,6	12,1	52,6	65,3	40,4
1991.	17,7	21,0	14,3	66,7	83,3	50,8
2001.	21,6	24,9	18,1	90,7	110,8	71,6
2011.	24,1	27,4	20,5	115,0	139,0	92,3
2021.	29,9	32,9	26,7	156,2	183,2	130,7

1) Koeficijent starosti jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu.

2) Indeks starenja jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u odnosu na stanovništvo mlađe od 20 godina.

DRUŠTVENO-GOSPODARSKI SASTAV STANOVNIŠTVA

GOSPODARSKI SASTAV STANOVNIŠTVA

- gospodarski sastav dijeli stanovništvo prema **aktivnosti** i **djelatnosti**

PREMA AKTIVNOSTI

PREMA DJELATNOSTI

GOSPODARSKI AKTIVNO ST.

- svi **zaposleni**
- **trenutačno nezaposleni** i oni koji **traže posao** po prvi put
- svi koji **obavljaju neki posao ali nisu u radnom odnosu** (*slobodni umjetnici, poljoprivreda, ribarstvo...*)

GOSPODARSKI NEAKTIVNO ST.

- osobe koje **imaju samostalna primanja** ali ne obavljaju neku djelatnost (*umirovljenici, stipendisti...*)
- **uzdržavane osobe**, tj. gospodarski ovisne osobe (*djeca do navršene 15. godine, učenici, studenti, nesposobni za rad, bolesni...*)

SASTAV STANOVNIŠTVA **PREMA DJELATNOSTI**

- sektori djelatnosti:
 - 1. primarni (I):** poljoprivreda, ribarstvo, šumarstvo i lov – **poljoprivredna civilizacija**
 - 2. sekundarni (II):** industrija, rudarstvo, energetika, građevinarstvo i proizvodno zanatstvo – **industrijska civilizacija**
 - 3. tercijarni (III):** promet, trgovina, turizam, ugostiteljstvo, novčarstvo i uslužno zanatstvo – **uslužno društvo ili tercijarna civilizacija**
 - 4. kvartarni (IV):** školstvo, zdravstvo, vojska, policija, uprava, znanost, kultura i sport – zanimanja koja ne privređuju izravno već se financiraju iz proračuna
 - 5. kvintalni (V):** informatičke djelatnosti
- primarni i sekundarni sektor su **proizvodni**, dok su ostali **uslužni** (neproizvodni) sektori
- u statistici se tercijarni, kvartarni i kvintalni sektor svrstavaju zajedno u **tercijarni sektor**

TIPOVI DRUŠTAVA **PREMA SEKTORU DJELATNOSTI**

– prema redoslijedu sektora države se svrstavaju u tipove:

1. **poljoprivredni tip** (I-II-III)

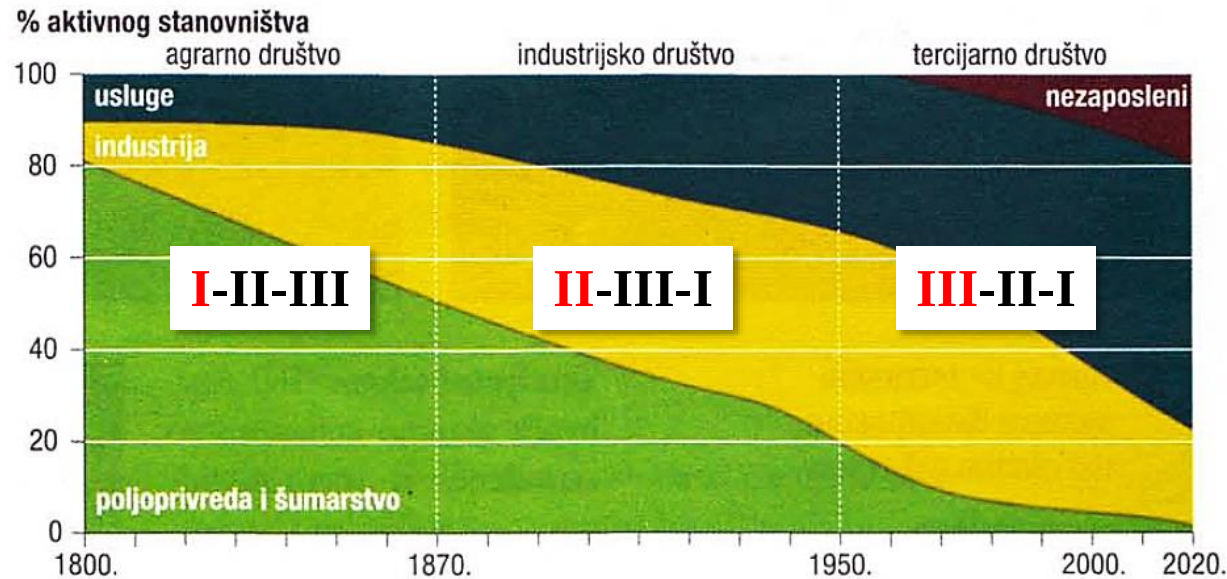
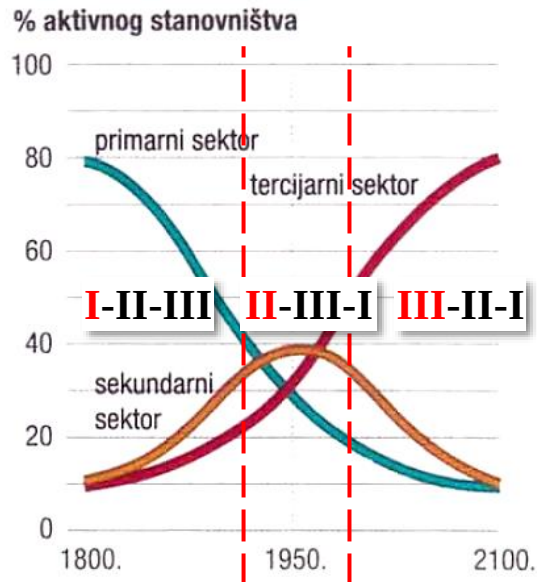
- do sredine 19. st
- većina stanovništva radi u **poljoprivredi** (80%)

2. **industrijski tip** (II-III-I ili II-I-III)

- u prvoj polovici 20. st
- većina stanovništva radi u **industriji**, najmanje u poljoprivredi

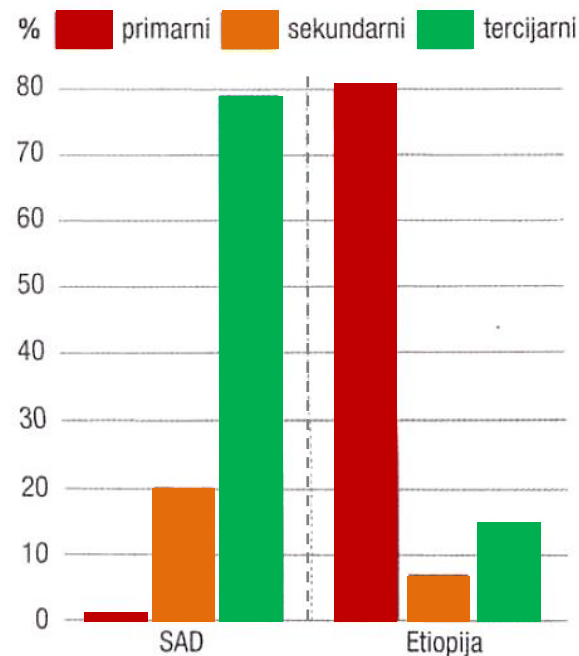
3. **uslužni tip** (III-II-I)

- sredinom 20. st
- najviše ljudi radi u **uslužnom sektoru**, a najmanje u poljoprivredi (do 5%)

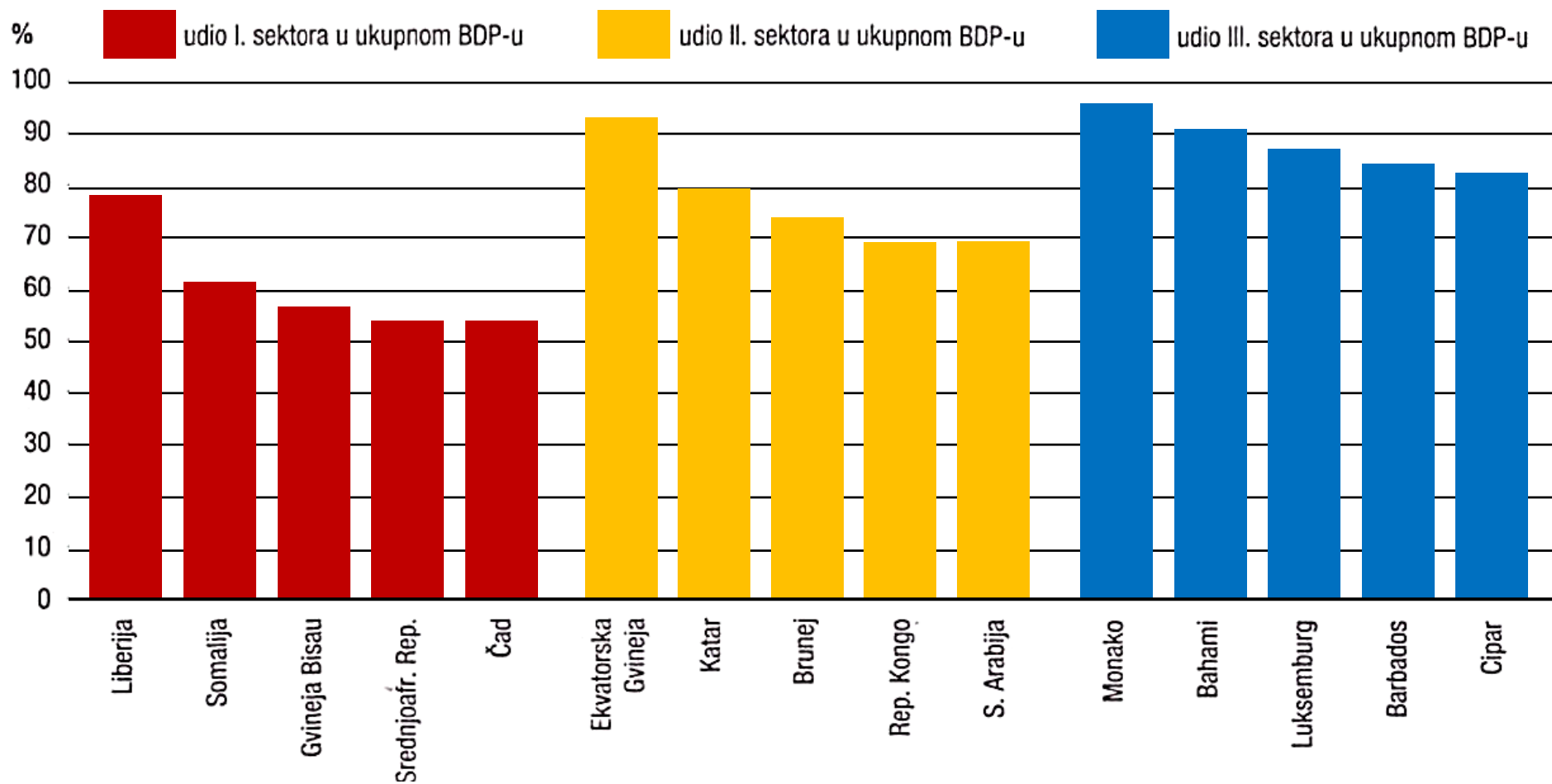

RAZLIKE U UDJELIMA SEKTORA DJELATNOSTI PO DRŽAVAMA

- **slabije razvijene zemlje** imaju veći udio stanovništva u **primarnom** sektoru
 - *npr. Nepal i Burundi imaju više od 90% poljoprivrednog stanovništva*
- **razvijenije zemlje** imaju veći udio st. u **tercijarnim, kvartarnim i kvintalnim** djelatnostima, dok je u primarnom udio jako mali (do 2%)
 - *npr. SAD ima 1,6% poljoprivrednog stanovništva*
- **BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP)** – vrijednost proizvedenih dobara i usluga u jednoj godini
- **prema udjelu BDP-a:**
 - **primarni sektor** najviše pridonosi BDP-u u **siromašnim** zemljama (Somalijska Arabija, Liberija, Gvineja Bisau)
 - udio **sekundarnog sektora** u BDP-u najveći je u državama **bogatim naftom** (Saudijska Arabija, Katar...)
 - udio **tercijarnog, kvartarnog i kvintalnog** sektora u BDP-u najveći je u **razvijenim zemljama**

Gospodarska struktura stanovništva SAD-a i Etiopije

OBRAZOVNI SASTAV STANOVNIŠTVA

- osnovna obrazovna obilježja stanovništva su **PISMENOST** i **ŠKOLSKA SPREMA**
 - najviša stopa nepismenosti je u nerazvijenim zemljama (najviše u Africi)
 - viša stopa nepismenosti je kod žena nego kod muškaraca
- **RAZINE OBRAZOVANJA:** primarno, sekundarno i tercijarno obrazovanje
- **INDEKS OBRAZOVANOSTI** – odnos udjela stanovništva s primarnim, sekundarnim i tercijarnim obrazovanjem
- **CJELOŽIVOTNO UČENJE** – karakteristika suvremenih društava

NEPISMENI I STANOVNIŠTVO PREMA ŠKOLSKOJ SPREMI

- **99,2%** st. pismeno (*oko 32 300 st. nepismeno*) – 2011.
- *99,45% pismenih po Svjetskoj banci (2025.)*
- **28%** odraslih ima **najnižu razinu pismenosti** (OECD)
- uglavnom stanovništvo **starije od 50 godina**

Godina popisa	Ukupno (%)
1953.	16,3
1961.	12,9
1971.	9,0
1981.	5,6
1991.	3,0
2001.	1,8
2011.	0,8

Udio nepismenih osoba starih 10 i više godina 1953.– 2011.

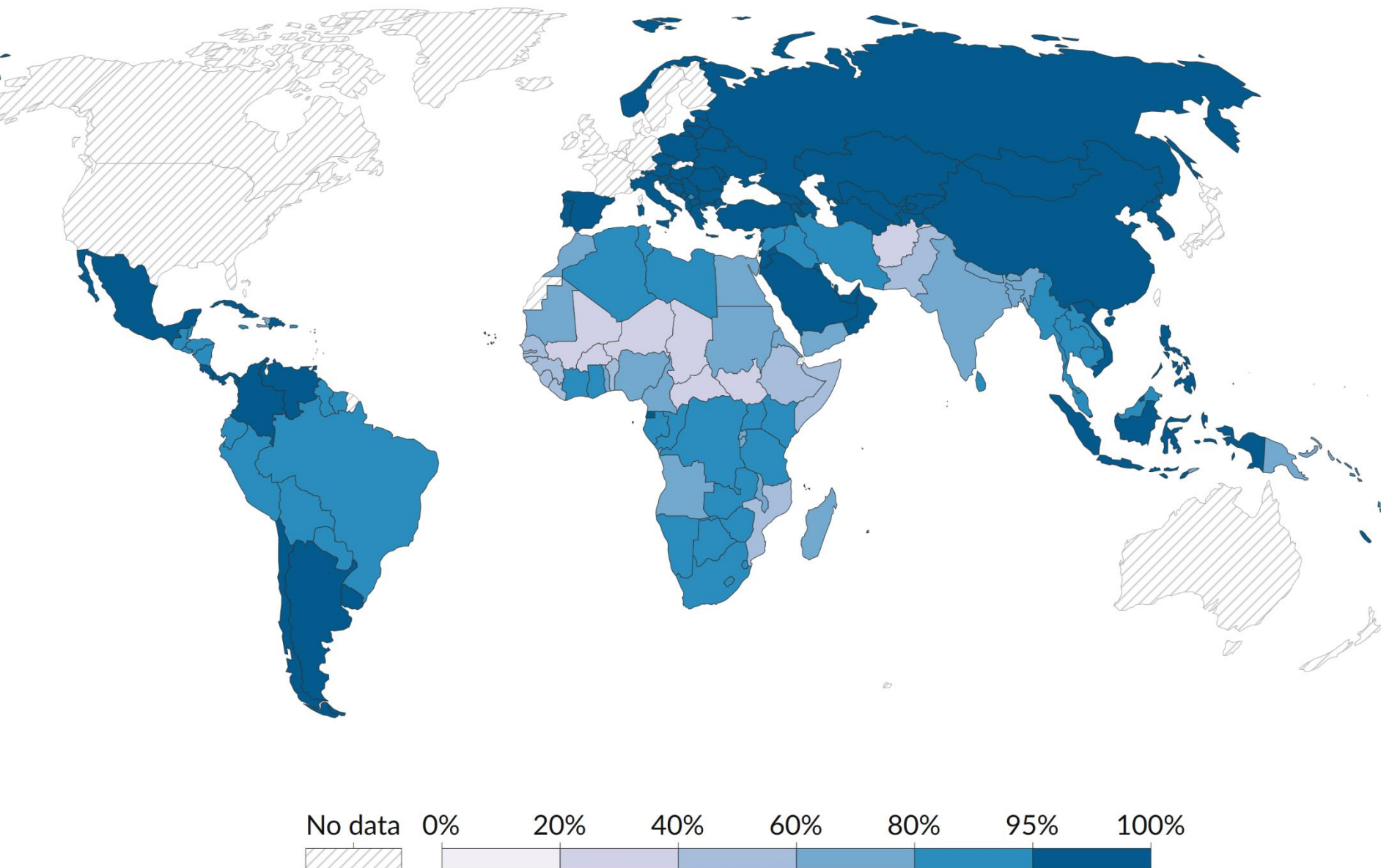
Godina popisa	OŠ ili manje (%)	Srednja škola (%)	Viša ili visoka škola (%)
1961.	85,6	12,6	1,8
1971.	75,9	20,5	3,6
1981.	65,1	28,5	6,4
1991.	54,0	36,5	9,5
2001.	40,6	47,4	12,0
2011.	30,8	52,6	16,4
2021.	20,4	55,5	24,1

- **20,4%** osnovna škola ili manje
- najviše sa završenom srednjom školom (**55,5%**)
- udio visoko obrazovanih se povećava – **24,1%**

Stanovništvo staro 15 i više godina prema završenoj školi 1961.– 2021.

Stopa pismenosti u svijetu (2022. godine)

(Procjena se odnosi na starije od 15 godina koji znaju čitati i pisati)

KULTURNO-ANTROPOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA

KULTURNO-ANTROPOLOŠKI SASTAV ST.

- kulturno-antropološki sastav stanovništva obuhvaća stanovništvo prema:
 - rasi
 - vjeri
 - narodnosti
 - jeziku
 - sličnim obilježjima

SASTAV STANOVNIŠTVA PREMA **RASI**

- **RASA** – skupina ljudi koji se svojim urođenim osobinama i fizičkim karakteristikama (najčešće boji kože) razlikuje od drugih skupina
 - rase su posljedica različitih prirodnih uvjeta
- **tri velike rasne skupine** (*i podtipovi*):
 - **europska** ili **bijela**
 - **mongoloidna** ili **žuta**
 - **negroidna/negroaustraloidna** ili **crna** rasa
- **tri miješane rasne skupine**:
 - **mestik** = žuta i bijela
 - **mulat** = crna i bijela
 - **zambo** = crna i žuta

Geografski razmještaj glavnih rasnih skupina

- udio rasa u svjetskoj populaciji:
 - **40%** europeidna rasa
 - **40%** mongoloidna rasa
 - **12%** negroidna rasa

SASTAV STANOVNIŠTVA PREMA **NARODNOSTI**

- **NAROD** – skupina ljudi koja živi na istom području, govori istim jezikom, ima istu kulturu, te zajednička rasna, religijska i gospodarska obilježja
- **ETNIČKA SKUPINA** – skupina ljudi koji dijele **zajednički identitet**, kulturu, tradiciju, religiju, povijest, jezik i etničko podrijetlo
- **ETNOGENEZA** – proces razvoja i stvaranja nekog naroda
 - danas u svijetu postoji oko 2000 naroda, ali samo 200 ima više od 1 mil. pripadnika
- **HOMOGENI NARODI** – oni narodi kojih ima **više od 90%** u ukupnom br. stanovnika neke zemlje – *npr. Irska, Italija, Hrvatska, Albanija, Japan...*
- **HETEROGENI NARODI** – **ravnopravna zastupljenost više naroda** u nekoj zemlji – *npr. Belgija – Flamanci i Valonci; BiH – Hrvati, Srbi i Bošnjaci*
 - postoje narodi koji nemaju svoju državu – *Romi, Kurdi, Baski*
- **NACIJA** – politički suveren narod (može uključivati više naroda)

JEZIČNA STRUKTURA

- **JEZIK** je najznačajnija komponenta nekog naroda/etničke skupine
- jezici se dijele na obitelji jezika, a **najzastupljenija je indoeuropska skupina jezika** → romanski, slavenski, germanski i indo-iranski jezici

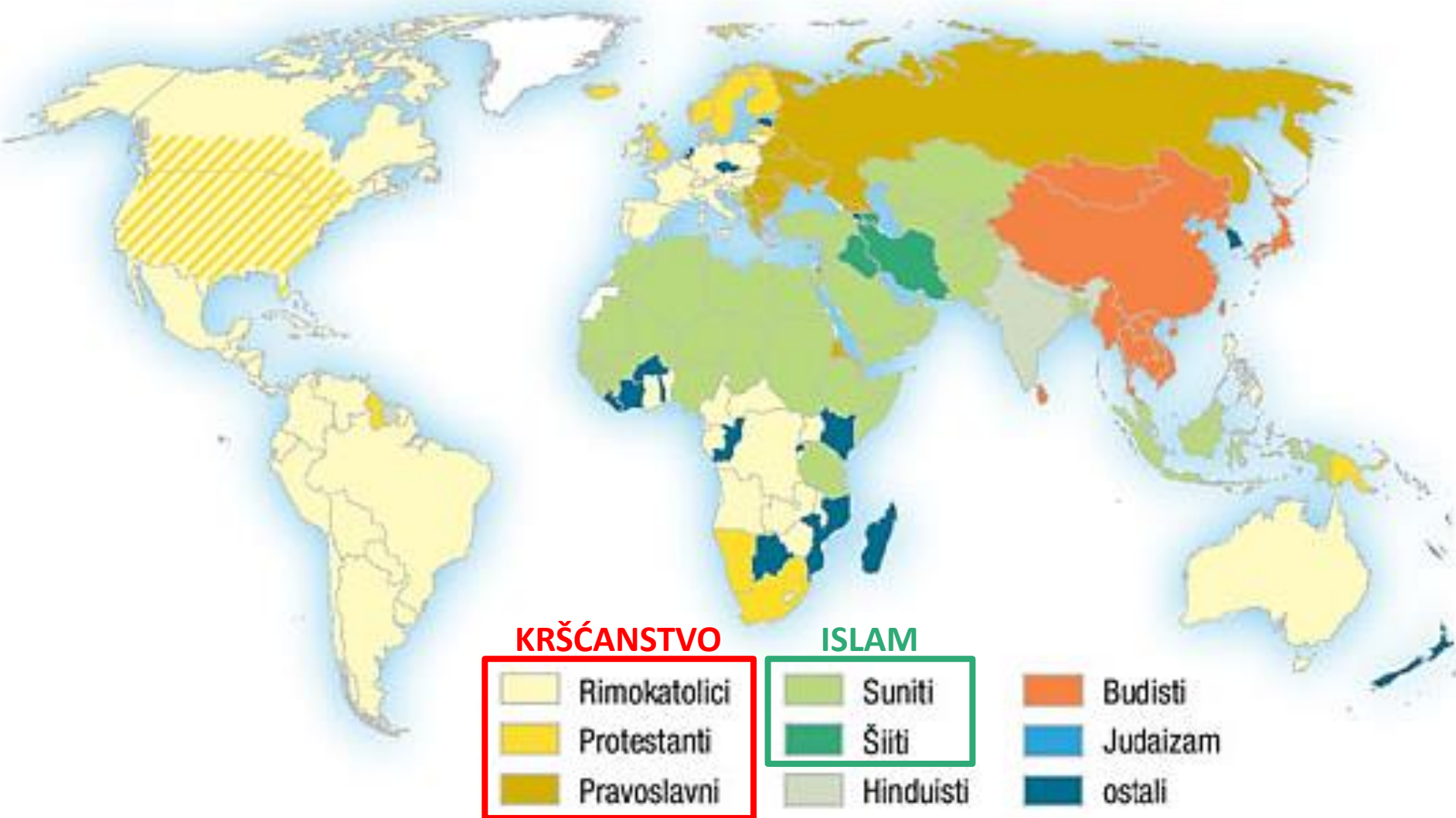
SASTAV STANOVNIŠTVA PREMA **VJERI**

- **RELIGIJA** je organizirani sustav vjerovanja i običaja
 - **POLITEISTIČKE** (mnogoboštvo) → gospodarski slabije razvijene zemlje
 - **MONOTEISTIČKE** (jednoboštvo) → danas dominantno
- danas **90 % stanovništva svijeta** pripada **5 velikih religija**:

1. kršćanstvo
2. islam
3. budizam
4. hinduizam
5. judaizam

- sve velike religije **izvorište imaju u Aziji**
 - kršćanstvo i judaizam (Palestina), islam (Arapski poluotok), hinduizam (Indija) i budizam (Nepal)

Geografski razmještaj najvećih svjetskih religija